

Թիւն չունէր, այսպէս են՝ օրն-ի-ն, օրն-ի-ն, չէր օրն-ի-ն, օյ եւ օրն-ի-ն բառերը:

Վերջապէս կան նշանագրեր՝ որ յետին արտասանութեան վրայ ձեւուած են. ինչ. ի-ն-ի-ն (թ. 213դ) (ք տառով), ին-ի-ն (թ. 218ա) (ք տառով), փլ-ի-ն բ (եւ մեկ-նուած բիւիպոս), փ-ի-ն բ (երկուքն ալ ք տառով) եւ վերջապէս Պոլո- B եւ Պե-բ-ը ց առաքեալ-ներու անունները՝ որոնք՝ ինչպէս քիչ մը վերը ցուցուցինք, կազմուած են լատինական B տառով՝ համաձայն Պ գրին յետին Ե արտասանութեան:

Այս երեքն ալ (նոտագրի գործածութիւնը, օ գրին փոխառութիւնը եւ արտասանութեան փոփոխութիւնը) ծր-գարէն յետոյ են ըստ Հ. Տաշեանի (Վկնարկ մը հայ հնագրութեան վրայ, էջ 73) նոտագրեր գործածուիլ սկսած է ծր-գարէն, ասով երկրորդ անգամ կ'ապացուցուի մեր եղբայրացութիւնը թէ նշանագրերու հնարումը ծր-գարէն է:

(Ըր-ն-ի-ն-ի-ն)

Հ. Յ. ԱՍԺՈՒՆՆ

Յ Ե Ղ Ա Ր Ա Վ Ա Ն

Ժ Ա Ն Օ Թ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Բ

ՅՅՈՒՊՈԼՈՍ ՊՈՍՏՐԻՔԵՆՆ

ԵՐԵՄԻԱ ԶԵԼԵՊԻԻ ՔԵՍԵՒԻՐՃԵԱՆ

(Ըր-ն-ի-ն-ի-ն)

Գ Լ Ո Ւ Ն Ա.

ՏՈՂ 2. Բազուն Վարդան: Ո՞վ է այս, որուն կ'ընծայէ Երեմիա իր աշխատութիւնը, եւ որուն խնդրանքովը կը գրէ զայն:

Կը խոստովանիմ թէ դժուար է ինձ պատասխանել, որովհետեւ Երեմիայի ժամանակակից Վարդաններ շատ են. առաջին ակնարկով մը այնպէս կը թուի թէ Բաղդէնցի Վարդան վարդապետն ըլլալու է այն, Ամրաշի հոգաւոր վանքին մեծանուն Ուսուցչապետը, քաջ Աստուածաբան, որ ի՛նչ միայն այդ վանքն իր տաճարովը վերաշինած է 1695ին, առաջինէն աւելի փառաւոր, այլ եւ՝ անոր Ուսուցչարանն ալ հասուցած է գերագոյն համբաւի մը, «Համալսարան», անունն իրաւամբ ժառանգել տալով անոր, ինչպէս կ'աւանդեն Գրիգոր Զըլմայա-

կիր եւ Կրօտ Յովհաննէս այն գեղեցիկ Յիշատակարանին մէջ, զոր գրած են իրենք ջենոթ Գլակի անդրանիկ տպագրութեան վերջը¹:

Վարդան վարդապետ ունեցած է շատ աշակերտներ եւ ազգին ընծայած է ընտիր եկեղեցականներ, որոնց նշանաւորներն էին Գրիգոր Զըլմայակիր եւ Կրօտ Յովհաննէս պատրիարքները:

Պատմած է իր ժամանակի քանի մի դպրուածներն ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի Հայոց եւ Յունաց հակառակութիւնը², թողած է բազմաթիւ երկեր³, որոնց մէկ քանին գրուած 1656, 1669 եւ 1671 թուականներուն, կը պահուին Վիեննայի Միթրարանց վանքը⁴:

Վախճանած է 1705ին⁵ եւ թաղուած Ամրաշի վանքի Ս. Յովհաննէս Կարապետի տաճարի բեմին առջեւը, ճիշդ Բաղդէնցի Բարսեղ վարդապետին քով, այն երեւելի եւ մեծանուն անձին, որ 16րդ դարուն մէջ Ամրաշի վանքի ուսուցչարանին գրեթէ հիմնադիրն եղած, զայն մեծապէս զարգացուցած, ու վախճանած է 1615ին⁶:

Վարդան վարդապետ Երեմիա Զէլէպիին շատ ծանօթ, եւ անկէ շատ սիրուած ու յարգուած անձնաւորութիւն մ'ըլլալու էր, որ «մեծարգոյ եւ քաջ բազունապետ»⁷, «մեծ վարդապետ»⁸, «մեծ բազուն»⁹, ախուրներուն կ'արժանանայ անոր գրիչէն. եւ հարկաւ Կ.Պոլսի ալ եկած ըլլալու էր, եւ Թերեւս ալ իրաւ քաղաքին շորս կողմն այցելած Երեմիա Զէլէպիի հետ, եւ ուզած որ անոր նկարագրութիւնը պատրաստէ. ինչպէս արդէն այս գլուխին Բրդ տողին՝ «Լստ սաստիկ խնդրոյն յիշատակ» խօսքերը կը յայտնեն:

¹ Գրիգոր Կարապետի Երեմիա Գործնոյ, որ իւրի մեծ-ն-ի-ն Կ.Պոլսի 1719, էջ 1-ը — 1-ը: «Պատմ. հայ. պո-ետո-ն-ի-ն» Լէօ, Թիֆլիս 1901, Հատ. Բ, էջ 143: «Կուր Եզն-ն-ի-ն Կարապետի, Բարդէն Վ. Վիեննա 1904, էջ 5 եւ 142—147: «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: «Բիւ-լու-ի-ն» Կ.Պոլսի, Թիւ 3918, 28 օգոստ. 1909: ² «Հայ-պատմութիւն» Հ. Ղ. Աւետիսի, Վենետիկ 1901, Գրաւ Ա, էջ 325: ³ «Կուր Եզն-ն-ի-ն» Կ.Պոլսի 1719, էջ 1-ը: ⁴ Կուր Եզն-ն-ի-ն Կ.Պոլսի 1719, էջ 1-ը: ⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ²⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ³⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁴⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁵⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁶⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁷⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁸⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ⁹⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁰⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹¹⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹²⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹³⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁷ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁸ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁴⁹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵⁰ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵¹ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵² «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵³ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵⁴ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵⁵ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763, 2 Գրեմեմբեր 1904: ¹⁵⁶ «Ստորագրութիւն Կ.Պոլսի, Թիւ 1763

Կառուց Գարուի Հին Ազգ. Հիւանդանոցին ան-
միջական յաջորդն է։ Ս. Փրկչեան Ազգ. Հիւան-
դանոցն իր մաստառովը շինուած է առաջին
անգամ 1832ին՝ բարեկիշատակ Պէզճեան Յա-
րութիւն Ամիրայի ծախքովը։ Կէս դար յետոյ
Հինացած ըլլալով, բոլորովին նոր վերաշինուիլ
սկսաւ 1888ին, եւ աւարտեցաւ 1906ին, առա-
տաձեռն ողորմութիւնով բարերար ազգային-
ներու, որոնց մէջ նկատելի են Ունճեան, Յա-
կոբեան, Կիւմիւշէկերեան, Կիւլպէնկեան եւ Գա-
րամանեան։ Ասոնցմէ Սերովբէ, Սարգիս եւ Յով-
հաննէս Կիւլպէնկեաններն իրենց կենքով, եւ
Յակոբեան Յովհաննէս թաղուած են Հիւան-
դանոցը, որուն Ս. Փրկիչ մատուռն ալ բոլորո-
վին նոր վերաշինեցին 1906ին Թաճապուրա-
մեան եղբայրները։

Ազգ. Հիւանդանոցին առաջին Հիմնադիրը
Պէզճեան Յարութիւն ամիրայ վախճանած է
1834 յունվար 3ին. թաղուած է Մայր Եկե-
ղեցիի Հիւսիսակողմը սուրբ Յարութեան Մա-
տուռին բակը՝ իւրակերտ փառաւոր չիբիւսին մէջ,
որ ունի հետեւեալ տապանագիրը.

ԱՆՔ ՄԵՆԵՐՈՐԺ ԸՅԻ ԱՆՁՈՒԹԱՅԱՆ
ՊԵՐՄԱՆ ՊՈԴՈՍԻ ՈՐԴԻ ՊԵՏԱՌԱՅԱՆ.
ԻՇԽԱՆՔ ՎԵՐԱՊԵՆԻՍ ԵՐԱՌԹԻՒՆ ՊԵՃՅԱՆ
ԱԶԳՈՒԹՈՒՅ ԳՈՐԾՈՒՄԸ ՄԵՐԱՎ Ի ՄԱՀՈՒՄ.
ԳԻՏՈՑ ԶԱՍԻ ԿԵՆՍ ՍՏԱԻՐ ԱՆՑԱՅԱՆ
ՄԵՆԻՍԹԻՒՆ ԵՒ ՓԵՆՔ ԵՐԱՎ ՅԵՆԻՍԿԱՆ.
ԻՐԻՐԻ ԵՐԱՎԵՐՈՒ ԿԵՆՍԱՆ ԱՆՎՈՐԱՆ
ՄԵՐԵՐԱՆ ԻՐ ԳԵՆՔ ԵՐԱՎԱՆԻՍ ԻՐԱՆ.
ԶԵՐՈՒ ԻՐ ԱՌԱՑ ԼԵՂՈՒ ԵՐ ԻՐԱՑՄԱՆ.
ՕԳՈՒՑԱՆ ԱԶԻՐ ԸՆԴ ՕԳԻՒ ԻՐԱՑԻՆ.
ՈՐ ԻՐԱՑՄԱՆ ՄԵՂՈՒ ՈՐ ԳԵՆ ՈՒՆՎԱՆ
ՇԻՆԵՆՔ ԶՈՍՄ ԸՆԻՐԻՒ Ի ԿԵՆԻՆԻՍԹԵՆ.
ՈՐ ԸՄՓՈԹԵՐԱՆ ԸՆԻՐԵՆԻՐ ԸՆԶՈՐԱՆ
Ի ՎԵՐԱՍԻՆ ԵՐԵՔ ԸՆԻՐ ԻՐ ԸՄՄԱՆ.
ՍԱ ՅԵՆԶՈՐԱՆ ՎԵՐԻՆ ԵՐԱՎԻՐ ԲՆԱՎՈՐԹԵՆ
ԲՆԱՎԵՆՑ Ի ԳԱՐԻՐ ԵՆՍ ՄԻՐԱՐԹԵՆ.
ԲԱՐԵՐԱՆ ԵՐԱՎԱՆ ԸՆԻՐՈՒ ԵՆԻՑԵՆ
ԶԸՆԻՐ ԵՐԱՎԱՆԻՍ ԵՐԱՎԱՆ ԸՆԻՐԱՆ.
1834 ՅԱՆՎԱՐ 8

Այս տապանագիրը՝ որ փշախմբեան
Գրիգոր Պատուելին չարագործ է եղեր, հրա-
տարական է նախ 1864ին Սա. Փափաղեան¹,
«Պէզճեանի», Նուիրած իր կենսագրութեան
մէջ, եւ յետոյ 1884ին Տըթ. Մ. Իւթիւճեան
իր «Թանգարան ժողովրդեան» գրքոյկին մէջ²։

ՏՈՂ 13—14. Կ'երեւի թէ Երեմիա իր
այս աշխատութեանն համար, ծաղողներ ունե-

¹ «Կենսագրութիւն Յ. Պէզճեանի», Սա. Փափա-
ղեանի. Կ. Պոլսի 1864, էջ 118:
² «Թանգարան ժողովրդեան», Տըթ. Մ. Իւթիւճեան
Հատոր Ա, էջ 115:

ցած է, արգելք որոնք էին. անտարակոյս քանի
մը տգէտներ, որոնք չէին ուզեր որ Երեմիա Չե-
լէպի Կ. Պոլսոյ տեղեկագրական մէկ պատմու-
թիւնն յօրինէ զայն ոչինչ կամ ծանօթ Նիւթ
մը համարելով։ Այդպիսի յոռի եւ իմաստակ
դատողութեան մը դէմ հերքումներ գրելու
պէտք չէ տեսած Երեմիա եւ առանց ընկրկելու
ծաղանքներէ, շաղանքներէ, շարունակած է
բարեբախտաբար իր գործը, որ Կ. Պոլսոյ վրայ
գրուած ուրիշ հեղինակութիւններու, եթէ ոչ
առաջինը, գոնէ առաջիններէն մին եղած է,
ինչպէս կը յայտնէ Հ. Ղ. Խնձիճեան¹։

«Ստամպուլոյ պատմութիւնը», Երե-
միա Չէլէպիի ինքնատիպ մէկ աշխատութիւնն է,
եւ չեմ իսկ կարծեր որ կերտուած ըլլայ այն
իրմէ նախընթաց համանիւթ հրատարակու-
թեան մը հետեւողութեամբ։ Հ. Ղուկաս Ա.
Խնձիճեան, իր «Ամարանոց թիւղանդան»,
երկին Յառաջաբանութեանը մէջ երբ Կ. Պոլսոյ
նեղուցին պատմութիւնն հեղինակողները թուա-
կաններու կարգաւ կը յիշատակէ մի առ մի,
անոնց չորրորդը կը համարի Երեմիան, գրելով՝

«Դ, Երեմիա Չէլէպի եղբայր երանելի-
ւոյն կոմիտասայ, ընդ այլ ըստմաց ոտա-
նաւորաց՝ արար եւ նամատու ստորագրու-
թիւն նեղուցի՝ ոտանաւոր տողիւ աշխար-
իկ ոմով, յորում գտանին ինչ ինչ տեղե-
կութիւնք իւրումն ժամանակի»²։

Առաջին հեղինակը՝ զոր Խնձիճեան կը յի-
շէ, է՝ Դիոնիսիոս Բիւզանդացի, որուն գործը
շատ հին է եւ ժամանակն անյայտ։ Երկրորդն է՝
Ճելլիոս Պետրոս Ալպիացի որ Սուլթան Սիւլէյ-
ման Ա. ի օրով 1520ին Կ. Պոլսի գտնուելով
գրած է եղեր Կ. Պոլսոյ նեղուցին վրայ երեք
գիրք, որոնք Ամստերդամ տպուած են յետոյ։
Երրորդն է՝ Լայնքալվ. գերմանացին, որ Աւստրի
մէկ մասնական տեղագրութիւնը գրած է եղեր
1593էն աւալ, իսկ Չորրորդն է Երեմիա Չե-
լէպի, որ թղթատած իսկ եթէ ըլլար դարերով
իրմէ առաջ եղած սոյն հեղինակները, զորս չեմ
կարծեր թէ կարգացած ըլլային զինքը ծաղող-
ները, դարձեալ իր գրած Ստամպուլոյ պատ-
մութիւնը իւր ինքնաբոյս հետաքրքրական ար-
ժանիքէն բան մը չի կորսնցներ։

ՏՈՂ 20. «Սուլթան Օսման, Բ. Գն
է սա, որ շատ երիտասարդ թագաւորած է

¹ «Արաբացի Իւլուրիտ», Հ. Ղուկաս Ա. Խնձի-
ճեանի, Վենետիկ 1794, էջ 51
² «Այլ», Յառաջաբանութիւն էջ 51

1618—1622 եւ 18 տարեկան հասակին խեղդամահ եղած է Եւտիգուլէի պարսկա-բան-տերուն մէջ, ուր այն աստիճանին արգելափակ էլնէին նաեւ օտար տերութիւններու գեւ-պանները:

ՏՈՂ 34. «Նաուրի Գաբի», Կ. Պոլսոյ պարսկապետ Ս. Գուռնէ սա, այսպէս կոչուած, որովհետեւ եղած է հոն աստիճար ընդարձակ նոնաստան մը, ինչպէս Երեմիա ալ կը յայտնէ զայս յաջորդ 43րդ աղօղին մէջ: Այս տեղն էր, Ժովափը, արդի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին կից, ուր Կ. Պոլսոյ հայ գաղութն ունեցած է իր առա-ջին Ագգ. հիւանդանոցը, ճանցուած Նաուրի Գաբուի հիւանդանոց անունով:

Անոր հիմնարկութիւնն եղած է 1743ին, Նալեան Յակոբ պարսիարբին օրով, ըստ բա-ցուած է Ղափանցի Գեորգ պարսիարբին ժա-մանակ, 1751ին, որ ժամտախտի սուկալի հա-մաճարակի տարի մըն էր¹:

Այս հիւանդանոցն 1794ին վերաշինուած է աւելի ընդարձակ, կաղզուանցի Զաքարիա պարսիարբին օրով: Ունինք երկու կորնուր յիշա-տակարաններ, որոնք այս հիւանդանոցին պատմու-թեանը միակ արձաններն են. ահաւասիկ անոնք²,

1.

«Գոյ աստանօր (Նարը Գաբու) առ Ժո-վեզերին, մերձ ի Գուռն պարսպին»

Հիւանդանոց մի զոր ստացան մերայինք ի Թուականին Հայոց ՌՄ (1200 + 551 = 1751), եւ ապա վասն գոյնն հին եւ խախուռ, բազում ծախիւք նորոգ շինեցին զնա ի հիմանէ մեծ եւ ընդարձակ՝ ըստ ամենայն պիտոյն՝ ի Թուակա-նին ՌՄԻԳ (1243 + 551 = 1794), ուր գարմանեալ տանին անտերունչ եւ աղքատ հիւանդք արօք ողորմութեան հաւատացեցայ³:

2.

«Իսկ հիւանդանոց հայոց է մերձ ի Գուռն Նարը Գաբուին առ Ժովեզերը, որ շինեցաւ ի

¹ Տե՛ս այս մասին «Հաբ-ը-Նի-Նի-Նի-Նի» Ագգ. Հիւան-դանոցին, յօդուածն, «Ստեփան-Պոլսոյ Գ. տարի, Թիւ 643, 30 մարտ 1901:

² Երկու հրատարակած եմ արդէն այն յիշատա-կարանները, նախ Կարապետ Ժովեզ Եկեղեցեան Յովհաննէ-տեանի կենսագրութեանը մէջ (Հոնգիւ Մարտի 1896, էջ 6), երկրորդ անգամ «Հաբ-ը-Նի-Նի-Նի» Ագգ. Հիւան-դանոցին, յօդուածին մէջ (Ստեփան-Պոլսոյ Գ. տարի, Թիւ 643, 30 մարտ 1901), իսկ երրորդ անգամ մ'ալ 1907 յունիս 27 Սեպտեմբ 6527 Թիւին մէջ, ի գիտութիւն Մայր Եկեղեցոյ Ասպետեց 8րդ Միջայէլ քահանայ Աշնանի, որ այդպիսի յիշատակարաններու գոյութիւնը կը ժխտէր հրապարակաւ:

1751, ի ժամանակ Ղափանցի Գեորգ պա-րսիարբին, եւ նորոգեցաւ ի 1794:

Սոյն Յիշատակարաններուն առաջինը գրած է 1800ին Սարգիս Գպիր Սարաֆ Յովհան-նէտեան, իր «Նկարագրութիւն Կ. Պոլսոյ», աշխատութեանը մէջ, որ ձեռագիր է գեւ. եր-կրորդն հրատարակած է Հ. Ղ. Խնձիճեան իր «Աշխարհագրութիւն Զորից մասանց աշ-խարհին» մէջ¹:

Այս հիւանդանոցին 1794ի նորոգու-թեանը սատարող եղած է Հնորճե Մկրտիչ Ափրայ, որ նաեւ Բերայի Ագգ. հիւանդանոցը շինած է նոյն տարին, ու Կ. Պոլսոյ Թաղային հայ վարժարաններու ալ հաստատելն եղած է. մե-ռած է 1800ին²:

Նարը Գաբուի հիւանդանոցն 1803ին գրեթէ բոլորովն նորոգած է Կ. Պոլսեցի Յով-հաննէ պարսիարբին, շինելով նաեւ մէջը փոք-րիկ մատուռ մը Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչին նուիրուած³, որու տեղ արդի Եկեղեցին վերա-շինուած է յետոյ, 1807ին:

Եկեղեցին շինուելով, հիւանդանոցը շա-րունակած է ձեռք հոն մինչեւ 1833⁴, եւ յե-տոյ վերջնականապէս փոխադրուած է Ետիգուլէ ինչպէս 10րդ տորի Շանօթագրութեան մէջ յայտնած եմ:

Նարը Գաբուի Ագգ. Հիւանդանոցն հա-զիւ փոքրիկ հետքեր ձագցած են այսօր. շէնքն հետզհետէ նորոգուելով ու զանազան փոփո-խութիւններով աւելի ընդարձակուած, 1849էն ի վեր եղած է Ագգային երկհետ վարժարան՝ Խորենեան — Վաստիպտեան անունով: Այս վարժարանին օգնելու համար Մովսէս Խորե-նացի Ընկերութիւն մը կազմուած է 1854ին⁵ եւ յետոյ նաեւ ուրիշներ, որոնք շատ կեանք չեն ունեցած:

ՏՈՂ 37. «Տէրտէրքն Խոստամպոլոյ», բառերը շատ անգամ պիտի պատահինք այլ-եւայլ տեղեր. ասոնցմով Երեմիա Չէլէպի Կ. Պոլսոյ հայ քահանաներն իմացուեցէ կուզէ:

ՏՕՔԹ. ՎԱՐՈՒՄ Ե. ԹՈՐԳՈՒՄԵԱՆ

¹ «Անի-Զ. Զորի Դասն» Անի-Զ. մեծագործ 1804, Հատոր Ե, էջ 118:

² «Անի-Զ.», Կ. Պոլսոյ 24րդ տարի, Թիւ 6535, 6 յուլիս 1907:

³ «Պատմ. Հայոց», Աւետիկ Գրեպետեանի, Կ. Պոլս 1871, էջ 51 եւ 445:

⁴ «Neuf années à Constantinople», Dr. A. Brayer, Paris 1886, Հատոր Ա, էջ 54:

⁵ «Մատեն», 1854 Յուլիս, Թ. 131:

(Հարգանքներ)